

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 44 Volume: 9 Issue: 44

Haziran 2016 June 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

HELLENİSTİK VE ROMA'DA POLİTEUMA NEDİR? WHAT IS THE POLITEUMA AT HELLENISTIC AND ROME?

Menekşe BEKAROĞLU*

Öz

Politeuma, yerleşimle ilgili bir kavramdır. Pek çok anlama gelmektedir. Yönetim, vatandaşlık ve vatandaşlık haklarını içeren politeia'dan türemiştir. Siyasi olaylar, sivil haklar, devlet, hükümet gibi. Aslında kentlerde yabancı olan, kendi meclisleri ve kendi aralarında kanunlarını kullanabilen imtiyaz sahibi gruplardı. Ancak bazı kentlerde gymnasiuma giremezlerdi. İskender fetih politikası kapsamında ırkları karıştırarak egemenliğinin devamlı olması için politeuma'lar kurdukturmuştur. Elimizde Mısır kralları tarafından askeri amaçlarla oluşturulan politeuma'lara ait yazılı belgeler bulunmaktadır. Seleukos kralları da bu politikaya devam etmiştir. Klasik ve Hellenistik dönemlerde, kentlerdeki ayrıcalıklı tüccar, asker, dernek üyeleri, tapınaklarda festivallerde çalışan kadınlar, etnik gruplar ve Tanrı veya Tanrıça için festivallerde çalışan kişileri belirtmek için kullanılmıştır. Elimizde, politeuma'nun hangi anlamlarda kullanıldığını açıklayan yazılı belgeler mevcuttur. Roma iktidarında daha çok kentlerdeki Yahudi grupları belirtmiştir. Augustus'un Berenice'de bir Yahudi politeuma'sı kurduğunu bilinmektedir. Ancak Caligula, Vespasianus ve Titus Yahudiler'e verilen hakları geri almışlardır. Hıristiyanlığın ortaya çıkışıyla, beraber, kilise için kullanılmış ve bu kurumun ayrıcalık kazanmasını sağlamıştır. Tanrı tarafından kutsanmış ve ayrıcalıklar verilmiş kişilerden oluşan cennet olarak ifade edilmiştir. Politeuma'nın, yani kutsanmışlardan oluşan kilisenin ebedi hayata ulaşabilmek için tek yol olduğundan bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Politeia, Politarkhes, Yahudi, Hellenistik, Roma, Hıristiyanlar.

Abstract

Politeuma is relation with settlement concept. It is derived from politeia which means governance, citizenship and civil rights. Political events, civil rights, government, like the government. In fact, strangers in cities that were privileged, could use their councils, and can use the laws among themselves. However, in some cities, they do not go to the gymnasium. Under the conquest policy of Alexander The Great, races were mixed, to be continuous his sovereignty established politeuma. We have written documents that belonged to politeuma were set up for military purpose by Egyptian kings. Seleucos kings has continued this policy. In Classical and Hellenistic periods, politeuma was used to specify, privileged persons were in cities that merchants, soldiers, members of the clubs, working women in the temples for festivals, ethnic groups and people who work for God or Goddess. We have been available written documents which is used in describing the meaning of politeuma. The reign of Rome, mostly, it was stated Jewish groups in cities. It is known Augustus established politeuma of Jews in Berenice. However, Caligula, Vespasianus and Titus took back rights granted to Jews. Beginings of Christianity, it was used for the Church and allowing this institution to earn privileges. Blessed by God and privileges are expressed as a paradise, which consists of people. Politeuma, that is cited as the only way to reach the church, consisting of eternal life blessed.

Keywords: Politeia, Politarkhes, Jews, Hellenistic, Rome, Christians.

Giriş

Politeuma, tarihçiler arasında fikir ayrılıkları yaratan bir kavramdır. Sıklıkla karşımıza çıkan bu kavram çeşitli anlamlara gelmektedir. Siyasi olaylar, sivil haklar, devlet, hükümet gibi. Bu makalede *politeuma'nın* ne anlamlara geldiği tarihsel belgelerle açıklanmaya çalışılacaktır.

Hellenistik ve Roma döneminde sıklıkla karşımıza çıkan yerleşimle ilgili bir kavramdı. Daha çok Yahudi yerleşimleri için kullanılmasına rağmen, kökeni eskiye dayanmaktadır. *Politeuma*, yönetim, vatandaş ve vatandaşlık haklarını simgeleyen *politeia* kelimesinden gelmektedir. Özgür devlet ve cumhuriyet anlamlarına da karşılık gelmekteydi. (Hansen,1994:94) Hansen ve Nielsen, Kopenhagen çalışmasında, Isokrates'in, *politeuma'ı* hem vatandaş, hem de kentin veya devletin yönetimiyle ilgili yasalar bütünü olarak ele aldığına değinmiştir. (Hansen-Nielsen, 2004:80). Aristoteles *politeuma'nın politea'nın* yönetim biçimi olduğunu düşünmektedir. (Aristoteles, Politics :1308a.6-7).

Politeumayı anlayabilmek için *politeia'nın* içerdiği kavramları gözden geçirmek gerekmektedir. *Politeia*, vatandaşlık ve bir vatandaşın sahip olduğu haklar anlamına gelmektedir. (Herodotos, Historia:9.34; Thucydides, Peloponessos War:6.45) Aristoteles'in sıklıkla değindiği bu terim vatandaş ve vatandaşlık vermek manasındaydı. (Aristoteles, Politics:292a34)

Politeia, devletin yönetim biçimi olarak Aristoteles tarafından eserlerinde kullanılmıştır. (Aristoteles, Politics:1325b39-26a5) Diodorus Siculus, Thucydides, Polybios ve Josephus *politeia'ı* yönetim biçimi olarak kullanmışlardır. (Diodorus Siculus, Bibliotheca Historiae: 11.76.6; Thucydides, 1.18.127; Polybios 2.70.4; Josephus, Antiquities of Jews: 6.83.)

* Ankara Üniversitesi, DTCF Eskiçağ Tarihi, Doktora Öğrencisi.

Polis ile aynı anlama gelmektedir. Yönetim biçimi anlamını da kapsayan *politeia*, eşit ve hür yurttaşlık esasına dayanan demokrasinin hukuk ile sınırlandırıldığı bir siyasal rejim türüdür. Aristoteles'e göre, polislerde birçok *politeia* olurdu ve birbiriyle uyum içinde olmaları polisin devamlılığını sağlardı. (Aristoteles, Politics:1279a25-38) Aristoteles için demokrasi ve oligarşi gibi bozuk rejimleri muhafaza etmenin başlıca yolu onları iyileştirmekten geçmekteydi. Bu iki rejimi entegre ederek mutedil bir yönetim ortaya çıkacağını savunmaktaydı. Bu rejimde *politeia* idi. (V.8.1308a3-23, 1308b24-32, 1309a14-32, V.9.1309b35-1310a11).

Politeia, anayasa, (Strabo, Geographika:10.4.22) sivil yönetim (Plutarchos, Lycurgos, 31.3; Josephus 4.191), kamuya ait faaliyetler (N.Yee,2005:92), siyasal sistem ve kurum olarak (Plutarchos, Lycurgos: 11.4) birçok antik yazar tarafından kullanılmıştır. *Politeia* toplulukların topluluğudur. (N.Yee,2005:93) Philo, *politeia* için anayasa (Kasher,1985:361) Josephus, ulusun lideri anlamlarında kullanmıştır. (Josephus,20.251) *Politeia* koinon yerine de kullanılmıştır. (Aristoteles, Politics, 1269a29; Strabo, 6.4.2.88,) Akhaea koinonu gibi.

Politeuma devlet yönetimine katılan kamu yönetiminde söz sahibi olan zengin ve güçlü sınıfa ve haklarını da nitelemektedir. (Aristoteles,1279a26-30.) Polisin içinde yönetimle ilgili bir birimdir. Oligarşi ile beraber anılmıştır. Vatandaşın hakları, yaşama biçimi, sivil politika, anayasa, devlet anlamlarını da içeriyordu. Hansen, anayasa anlamına geldiğini düşünmemektedir. (Hansen,1994:195) *Politeuma* ekonomik veya siyasi bir bölgenin merkezi, veya polis anlamlarında da kullanılmıştır. M.Ö. 5. yüzyılda Syrakusa devleti için *politeuma* kullanılmıştır. (Robinson, 2011: 68)

Helen kentlerinde *politeuma* ayrıcalıklı kendi meclisleri, olan, kanunlarını kullanabilen dini inançlarında serbest vatandaş topluluklarıydı. (Gambetti, 2009: 48). Mısır'da Herakleopolis'in etrafındaki köylerde yaşayan bir köyden yönetime şikayet gelmiştir. Philotas, archontese, nişanlısının babasının kızı başkasıyla evlendirdiği için şikayette bulunmuştur. Philotas, Yahudiler'in yaşadığı köyün adını belirtmemiştir. Köyün *politeuma* olması muhtemeldir. (Gambetti,2009:47-48) *Politeuma*'da verilen cezalar gerontes ve boule tarafından onaylanırdı. (Lüderitz, 1994: 186)

Adı geçen yerleşim kavramının siyasi yönüyle ilgili bilgilerimizin çok olmasına rağmen, fiziksel boyutuyla ilgili bildiklerimiz sınırlıdır. *Politeuma*'nın fiziksel ölçüleriyle ilgili belirli bir kriter yoktur. Aristoteles küçük bir *politeuma*'da 20 ile 100 ev olduğundan bahsetmektedir. (Nagle,2011:74;181)

Politeuma üyeleri, kentlerde ayrıcalıklara sahiptiler. Ancak gymnasiuma giremiyorlar ve bu yapıdaki faaliyetlere de katılmıyorlardı. Gerousia adlı meclisleri ve *politarchos* adlı başkanları olurdu. (Kasher,1985:357). Bir *politeumada* genellikle grammateus, prostates ve memurlar yer almaktaydı (Kasher,1985:357)

Politeuma'nın Helen kolonizasyonundan sonra ortaya çıktığı düşünülmektedir. (Raaflaub-Ober-Wallace:2007.43.) M.Ö.5. yüzyıldan itibaren, hükümetin fonksiyonları, bölümleri ve faaliyetleri için kullanılmıştır. Aristoteles' göre, *politeuma* için siyasi gücü olan veya gücünü paylaşan kişilerdi. Kentin veya devletin yasalarının tamamı ile kamu idaresini sağlayan birimlerden biriydi değerlendirmesini yapmıştır. (Aristoteles, 1278b9-14;1278b6-14.) Thukydides de; M.Ö. 5. yüzyılda, vatandaşlığın karakteristik özellikleri için *politeuma*'yı kullanmıştır. O'na göre *politeuma* üyeleri yaşadıkları kentin vatandaşlardı ve kamu ruhuna katılan, devletin idaresinde söz sahibi kişilerdi (Thucydides, 2.37,1-3;1.115.2;127,3;12.16.2;36,4;7.55.2.;7.53.3.) M.Ö. 3'te *politeuma* vatandaşlık anlamına gelmeye başlamıştır.

Politeuma kolonilerdeki ve kentlerdeki vatandaş gruplarıydı. Yerleşimde yabancı olmalarına rağmen, vatandaş olarak kabul edilmişlerdi. (Kasher,1985:181) M.Ö. 600'lerde Massalia'da koloni hareketleri sonucunda Phoikalılar *politeuma* kurmuştur. (Beck,2013:124) Zenginleşen ticari gruplar ve askerler güç elde ederek kentlerde *politeumalar* kurmuşlardır. Delos'da, M.Ö.160'da olan isyandan sonra, zengin tüccarlar tarafından Athena'ya bağlı *politeuma* kurulmuştur (Kasher, 1985:121). Bu konuyla ilgili örnekler daha çok Mısır'da rastlıyoruz. M.Ö.320 yılında Kyrene'de 10000 kişilik bir *politeia* (SEG IX.1.6.15;93) ve 20 Aleksandreia minası değerinde arazileri vardı. (Hansen,1994,93) Mısır firavunu Mykerinos idaresinde krallıkta birçok *politeia*'nın olduğuna değinilmiştir. (Herodotus, I.12;II,129)

Politeuma, Hellenistik döneminden itibaren, kentlerdeki yarı otonom, sivil alt grupları nitelemiştir. (Barlett,2002:87) Başında *politarkhes* olan kendilerine ait meclisi,memurları, yasaları olan özgür vatandaşlardı. (Gambetti, 2009: 46,dn.91). Adeta, kent içinde kent gibiydiler. Bu sayede, yerleşimlerde haklarını korumuşlar ve egemen güçle de ilişki içerisinde olmuşlardır.

Helenistik dönemde Mısır'da Kyrene'deki Myrioi *politeuma*'sı (SEG IX.1) bu duruma güzel bir örnektir. Bu grup, yerleşime dair yükümlülüklerinde veya yerleşimle ilgili sorunlarında, diğer vatandaşlarla aynı konumdaydılar. *Politeuma*'nın, bu durumu Roma devrinde de devam etmiş, ancak anlamı genişlemiştir. M.S. 3. yüzyılda anlamı *boule* ile aynı olmuştu. (Lüderitz,1994:188) M.S. 2. yüzyıl sonu veya M.S.3. yüzyıl başına tarihlenen, Kyklad Adalar'ında bulunan yazıtlarda *politeuma*, *koinon* ile beraber kullanılmıştır. (Nigdelis, 1990: 226-227)

Politeuma'nın Fonksiyonları

Politeuma'nın anlamlarının yanı sıra işlevsel olarak özellikleri de incelenmesi gereken diğer bir husustur. *Politeuma*, İskender'le beraber demokrasi ile beraber anılmaya başlanmıştır. Aleksandros, Khios'da *politeumalar* kurduarak ırkların karışarak egemenliğinin devamlılığını sağlamayı hedeflemiştir. Roma döneminde Yahudiler için *politeuma* kullanılmıştır. M.Ö. 323'ün ikinci yarısında, Aleksandros Anadolu'ya yaptığı seferde Khios'daki insanlara bir mektup yazıp, sürgüne gidenlerin dönerek bir *politeuma* oluşturmalarını istemiştir. (Arrianos, Anabasis 1.17.10)

Adı geçen kavram oligarşi ile de beraber kullanılmıştır. Mısır'da Kyrene'deki *politeuma* oligarşi ile ilişkisine güzel bir örnektir. Kyrene'de kurulan *politeuma'nın* mensupları Mısır'a kaçan aristokratlardı. Ptolemaios I(M.Ö.305-285) bu kişilere vatandaşlık vermişti. 1500 kişilik *politeuma* seçimle oluşmuştu ama timokratik kriterler göz ardı edilmemişti. Bu sebeple, Kyrene'de, oligarşik bir sınıftan söz etmek pek de yanlış olmaz. Adı geçen *politeuma* eşlerinin mülkleri dahil 2000 drahmiye sahipti. Bu mülklerin mali değeri *politeuma* üyesi olan 60 kişilik bir kurul tarafından yazılı kanunlara göre değerlendirilmekteydi. Bu kişiler *politeuma* üyesiydiler ve 101 meclisi *gerousia* tarafından seçilirlerdi.(Lüderitz,1994:187)

Politeuma Olarak Adlandırılan Gruplar

Kentlerde, birleşerek festivallerde çalışan kadınlar için de kullanılmıştır. Mesela, Stratonikeanın 10 km doğusunda Zeus Panaromos Tapınağı'ndaki kadınların festivallerde çalışmasıyla ilgili, M.Ö. 200-M.S.300 yılları arasındaki yazıtlarda *politeuma* göze çarpmaktadır. (Lüderitz, 1994: 189,dn.17-19.) Stratonikeanın 10 km güneydoğusunda, Zeus Panamaros tapınağında M.Ö. 200-M.S: 300 arasında 400 yazıt bulunmuştur. Kadınlardan oluşan bir grup kadının festivallerde yaptığı cömertlikten bahsedilmektedir. 2 yılda bir Hera için *Heraia* festivali düzenlenmiştir. Özgür ve köle kadınlar *Heraion* adlı tapınakta şarap ve para dağıtmışlardır. Lüderitz, *politeuma* sözcüğüyle bir "kadın birliğinin" değil, bütün vatandaş kadınların kastedildiğine inanır; çünkü, *politeuma* özel bir grubu ifade etseydi, birçok yazıtta görüldüğü gibi, diğer özgür, köle ya da vatandaş kadınların da tek tek sayılması gerekirdi. Yine de, bu anıtlar eğer özel bir "kadın birliğine" gönderme yapıyorsa, olasılıkla bu, sürekli değil, yalnızca festival süresince bir araya gelen geçici bir birlikti. (Lüderitz,1994:194) Macmullen ise; *politeuma'nın* Panamara'da kadınların Hera için oluşturduğu bir dini birlik olduğunu düşünmektedir. (Macmullen,1980: 215,dn.34.)

Askerlerden oluşmuş *politeuma'larda* vardı. Daha çok askeri amaçlarla garnizon olarak kurulmuştur. Mısır'daki *politeuma'ların* ortaya çıkışı bu sebeple olmuştur. Yahudiler'e ait *politeuma'ların* kuruluşu da, askeri sebeplere dayanmaktaydı.(Gambetti,2009:48), Mısır'da Pers'lere ait askeri amaçlı bir *politeuma'dan* söz edilmektedir. Mısır'daki ikinci sınıf askerler Persler'le karışarak bir topluluk oluşturmuştur. Bu topluluğa da Pers *politeuma'sı* denilmiştir.(Gambetti,2009:49)

Paralı askerlerin kurdukları ve başkan ile sekreteri olan *politeuma'lar* da vardı. Bununla ilgili belgelere daha çok Sidon'da rastlıyoruz. Kaunos'lu ve Oenoanda'lı bir askere ait mezar steli burada bulunmuştur. M.Ö. 3 ve2. yüzyıllarda Ptolemaios ordusuna bağlı paralı askerlerden oluşan garnizonlar olduğu bilinmektedir. (Honigmann, 2003: 61-102).Bu durumu, Sidon'da bulunan yazıttan biliyoruz. Kanunlarını sınırlı bir şekilde kullanan Lydia, Iduemans, Phrygia, Girit, Lykia, Boetia, ve Kilikia *politeumalarından* bahsedilmektedir. (Lüderitz,1994: 191)

M.Ö. 112-111 ve 76-75 yıllarına tarihlenen Mısır'da askeri *politeuma* ilgili epigrafik kaynaklar bulunmaktadır. Asker *politeumalar* başkan ve sekretere sahipti. Bu *politeuma* Zeus Soter ve Hera Teleiayı sunuda bulunmuştur. Sunu yazıtı şöyledir."Saettas Trocandas oğlu, Oenanda yakınında Termessos'dan gelen Pisidialıların kurduğu *politeuma* mezar steli var. Cesur asker sonsuzluğa uğurlandı. Pinare *politeuması* Lykia kökenli Hermactibiles oğlu Cartadis." Kaunos, Pinara ve Termessos'dan gelen kişilerin burada mezar stelleri bulunmaktaydı Bu kişiler bir *politeuma* üyesiydi. ve hemşeri olarak anılmışlardır. (Lüderitz,1994:191)

Dernek ve yaptığı faaliyetler anlamına gelmektedir. Mısır'da toplumdaki zengin erkeklerin birleşerek dernekler kurdukları bilinmektedir. Çoğunlukla bir kültle bağlantılı olmuştur. (Lüderitz,1994:190-192.) Pergamon ve Kolkhis'teki Dioskuri derneğinden gelen kişiler tarafından oluşturulmuş *politeumalar* bulunmaktaydı. Mısır'daki askeri *politeumalar* gibi başkan ve sekreterleri vardı

Tanrı/Tanrıça adına kurulmuş *politeuma'ların* var olduğunu epigrafik kaynaklardan öğrenmekteyiz. Mısır'da, Tanrıça Isis Sachypsis adına bir *politeuma* bulunmaktaydı. Orada bulunan bir yazıtta göre, Büyük Harthotes'in kurduğu tapınağın tüm arazisi veya bir kısmından oluşan bir *politeuma* mevcuttu. İmparator Domitianus (M.S.81-96) döneminde bu *politeuma'nın* var olduğu bilinmektedir. Bu *politeuma* Fayum Philadelphia'sında bulunan bir yazıt sonucunda ortaya çıkmıştır. Praefectus Aegypti Petronius Secundus Valiliğinde en büyük tanrıça Sachypsis için kutsanmış Harthotes *politeuma'sı* tekrar oluşturulmuştur. *Politeuma'nın* toposu olduğundan bahsedilerek fiziksel boyutu da gözler önüne serilmiştir. Aynı şekilde Philadelphia Pnepheros tapınağında kaz çoban arı birliğine ait topos olduğundan bahsedilmiştir. (Lüderitz,1994:191) Bu durum tapınakların arazilerinin nasıl kullanıldığını göstermektedir. Büyük Harthotes'in *politeumanın* kurucusu olduğu düşünülmektedir. Bu *politeuma'nın* kült birliği olduğu sonucuna varılmıştır. (Lüderitz,1994:192)

Tarihi kaynaklar doğrultusunda, etnik *politeuma*'ların da olduğunu biliyoruz. M.Ö. 3. yüzyıl ile M.S.2.yüzyıl arasında görülmüştür. M.Ö.165-145 yılları arasında, Aşağı Mısır'da, Khois'de sadece Boetia'lılardan oluşmuş bir *politeuma* vardı.(Lüderitz,1994: 197,dn.40) Mısır'da bulunan diğer bir yazıtta göre, M.Ö. 3. veya 2. yüzyılda, Fayum'da Kilikia *politeuma*'sı vardı. (Lüderitz,1994: 195) M.Ö. 145'de, yine Fayum'da Girit *politeuma*'sı bulunmaktaydı.(Lüderitz,1994:198) M.Ö.2 yılında, Pompeii'deki Jüpiter tapınağında bulunan yazıtta göre, kentte Phrygia *politeuma*'sı yer almaktaydı. Mısır'dan göç ederek Pompeii'ye yerleşmişler, Roma döneminde de varlıklarını sürdürmüşlerdi. (CIG 2.5866 c.) İmparator Hadrianus (M.S.117-138) saltanatında, M.Ö.120'de, Mısır'da Lykia *politeuması* vardı.(Lüderitz,1994:199)

Aleksandros, fethettiği topraklarda ırkları karıştırarak egemen olduğu yerlerdeki ulusal bilinci yok etmeyi hedeflemişti. Bu sebeple, Helenistik dönemde *politeuma*'lara destek verip, artmasını sağlamıştır. Kendisinden sonra gelen diadokhlar da bu politikayı takip etmiştir. Mezopotamya'nın güneybatısında Susa'da Aleksandros'dan sonra diadokhlar döneminde kurulduğu düşünülen bir Helen *politeuma*'sı vardı. (Aperghis,2004:91) Bu durumdan özellikle, zenginleşen Yahudi tüccarlar yararlanmışlar ve *politeumalar* kurmuşlardır. Ptolemaios VIII (M.Ö.182-116) zamanında, Mısır Herakleopolis'de Yahudi *politeuması* vardı (Honigmann, 2005: 1-27) M.Ö. 2. yüzyılda, Seleukos iktidarında güçlenen Yahudilerin, Anadolu ve Mezopotamya'da *politeuma*'ları artmıştır. Ephesos'da (Selçuk) ve Sardis'te (Sart)Yahudi *politeumaları* vardı. (Smallwood 1981:359-361) Ancak Seleukos yönetiminde sadece Yahudiler değil yerel gruplarda *politeumalar* kurmuşlardı. Seleukeia Tigris'de yerlilerin kurduğu bir *politeuma* olduğu bilinmektedir.(Strabo 16. 2. 4) IV.Antiochos iktidarında (M.Ö. 175-164), Laodekeia'da daha önce kurulan *politeuma* ayrıcalıklarını korumuştur.

(Ma, 1999:198 dn.62.)

Roma ve Hıristiyanlık Döneminde Politeuma

Roma devrinde, *politeuma* Helen polislerindeki vatandaşlar, eyaletlerdeki Roma vatandaşlarını ve *politeumata* üyelerini ifade etmekteydi. (Lüderitz 1994:221). Yönetim biçimi, olarak da kullanılmıştır. Seleukos zamanında bir katoikia olan Tyriaion Attalid kralı II.Eumenes'e başvurarak, kendilerine, yerleşim kent/polis statüsü verilmesini istemiştir. Eumenes bu başvuruya olumlu yanıt vermiş ve yerleşimi polis yapmıştır. Yerleşimde bu döneme ait bulunan yazıtta *politeuma* kelimesi kullanılmıştır. Bu kelime ile hem poliste yaşayan vatandaşlar, hem de yerleşimin yönetim biçimi kastedilmektedir. (Jonnes-Ricl,1990:15)

Kentlerdeki Yahudi yerleşimleri için kullanılmıştır. Kendine ait meclisleri, kuralları ve gelenekleri olan Yahudi *politeumaları* özellikle Anadolu ve Suriye'de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Sardis'te geçmişi Seleukos dönemine dayanan Yahudi *politeuması'nın* Roma'dan ayrıcalıklar aldığı bilinmektedir. (Josephus,14.235). Bu dönemde, Antiokheia Orontes (Antakya), Caeasrea (Kayseri) Berenike ve Aleksandreia'da (İskenderiye) olmak üzere pek çok Yahudi *politeuma*'sı vardı. (Trebilco, 1991:206;256-257.) Augustus döneminde (M.Ö. 27-M.S.14), kentlerde yaşayan Yahudi *politeuma*'sına mensup kişiler yaşadıkları kentin vatandaşı olmuşlardı. Augustus (M.Ö. 27-M.S.14) Berenice'de bir Yahudi *politeuması* kurduğunu bilinmektedir. (Lüderitz,1994:223)

Caligula (M.S.37-41) saltanatında (M.S. 41-37) Yahudi *politeuma*'ları ayrıcalıklarını kaybetmeye başlamıştır. Caligula, Yahudilerin Yunan Tanrılarına tapmasını hatta kendisini de bir Tanrı olarak kabul etmelerini istemiştir. Bu yüzden Yahudi *politeuma*'ların olduğu birçok yerde isyanlar ortaya çıkmıştır.(Josephus,18.8.1) M.S. 71'de, Vespasianus (M.S.69-81) iktidarında, Yahudi *politeuma*'larının birçok hakkı geri alınmıştı.Kendinden sonra iktidar olan oğlu Titus (M.S.79-81) Aleksandreia'da (İskenderiye) Yahudi *politeuma*'sının sivil haklarını geri almıştı. (Suetonius, Vespasianus,8) İmparatorların Yahudi'lere karşı sert uygulamaları olsa da, M.S.3. yüzyılda, hala kentlerde *politeuma*'ları vardı. M.S. 3.yüzyılda, Sardis'te (Sart) ayrıcalıklı Yahudi *politeuma*'ları vardı. (Smallwood 1981:230,dn.41).

Hıristiyanlığın ortaya çıkmasıyla beraber, *politeuma*, kilise ile bu kuruma inanlar için kullanılmaya başlanmıştır. Havarı Paul, *politeuma*'yı Tanrı tarafından kutsanmış ve ayrıcalıklar verilmiş kişilerden oluşan cennet olarak ifade etmiştir. Tanrı'nın yeryüzünde kutsadığı bir *politeuma*'ya verdiği ayrıcalıkları şöyle sıralamıştır: Kutsal Ruh için vaftiz, İlahi Protokol planı, Gizem doktrini, Görünmez varlıklar, Eşitlik faktörü, Kilise komisyonları, Üçleme (Baba,Oğul,Kutsal Ruh), İlahi güç, Hz. İsa'nın son peygamber olması, Görünmez kahramanlar. (Hansen,2009:269) Eusebios'da, *politeuma*'nın, yani kutsanmışlardan oluşan kilisenin ebedi hayata ulaşabilmek için tek yol olduğuna değinmiştir. Aslında, Eusebios *politeuma*'yı Hıristiyanlardan oluşan ethnos (kabile) anlamında kullanmıştır. (Johnson,2006:224-230)

Sonuç olarak, *politeuma*, önceleri yerleşimlerde kendi meclisi olan, kanunlarını kullanabilen ayrıcalıklı sınıf için kullanılmıştır. Tarih içinde aslında anlamı aynı kalmasına rağmen, işlevi değişmiştir. Klasik ve Helenistik dönemlerde tüccar, asker ve etnik grupları; Roma İmparatorluğu'nda kentlerdeki Yahudi grupları ifade etmiştir. Hıristiyanlık ile, dini bir işlev kazanmış, kilisenin ayrıcalık kazanmasının başlangıcı olmuştur.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- ARİSTOTALES, *Politics*, (1905). Çev. Benjamin Jovett, Oxford University Press, London.
- ARRİANOS, *Anabasis* (1871). Çev. Karl Abicht, Michigan University Press, Michigan.
- DİODORUS, *Siculus* (1935). *Biblitoke Historiae*, ed. C.H. Oldfather, London.
- HERODOTUS, *Historiae* (2002). Çev. Müntekim Ökmen, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- JOSEPHUS, *The Antiquities of Jews* (1878) Çev. William Whiston, Ward Lock & Co Limited, London.
- POLYBİOS, *Historiae* (1960) ed. W.R. Paton, Loeb, London.
- STRABO, *Geographika* (1930) XV-XVI, ed. Horace Leonard Joyce, Loeb, Cambridge.
- SUETONIUS, *On İki Caesar'ın Yaşamı* (2008). Çev. Fafo Telatar-Gül Özaktürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- THUCYDİDES, *The History of Peloponnesion War* (1893) Çev. Richard Crawley, London Dent, London.

Modern Kaynaklar

- APERGHIS, G,G (2004). *The Seleukid Royal Economy*, Cambridge University Press, New York 2004.
- BARTLETT, John, R (2002) *Jews in the Hellenistic and Roman Cities*, Routledge, New York.
- CİG, *Corpus Inscriptionum Graecarum* (1877). Ed. A. Boeckh, C. I-IV, Berlin, 1828-1877.
- BECK, Hans (2013). *A Companion to Ancient Greek Government* Wiley-Blackwell, U.K., 2013.
- GAMBIETTİ, Sandra. (2009) *The Alexandrian Riots of 38 C.E. and the Persecution of the Jews . A Historical Reconstruction*, Brill, Leiden 2009.
- HANSEN, Mogens Hermann (1994) " *Polis, Politeuma and Politeia, A Note Aristotle on Politics 1287b 6*", From Political Architecture to Stephanus Byzantinus: for the Ancient Greek Polis, Ed. David Whitehead, Steiner, Stutgard, s.91-98.
- HANSEN, Mogens Hermann-Nielsen, Thomas Heine (2004). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford University Press, Oxford.
- HANSEN G., Walter (2009). *The Letter To The Phillipians*, Wm B. Eerdmans, Michigan.
- HONİGMANN, Slyvie (2003) " *Politeumata and Ethnicity in Ptolemaic and Roman Egypt*", *Ancient Society*, C. 33, s.61-102.
- HONİGMANN, Slyvie (2005) " *Two perspectives on the status and role of the Septuagint in Hellenistic Egypt: the Letter of Aristeas and the 'Politeuma of the Jews in Heracleopolis'*", *The Dominion of Letters: The Roles of Books in Ancient Societies*," organised by Margalit Finkelberg and Guy Stroumsa at the The Institute for Advanced Studies, The Hebrew University of Jerusalem, s.19-27.
- JOHNSON, Aaron P (2006). *Ethnicity and Argument in Eusebius' Praepatio Evangaelica*, Oxford University Press, New York, 2006, s.1-17.
- JONNES, L.-Ricł, M (1997). " *A New Inscriptions From Phrygia Paroreios: Eumenes II rants Tyraion the Status of a Polis*", *EA*, C.27, s.1-28.
- KASHER, Aryeh (1985) *Jews Hellenistic and Roman Egypt: The Struggle for Equal Rights*, Moch, Tübingen.
- LÜDERİTZ, Gert (1994) " *What is The Politeuma?*", *Studies in Early Jewish Epigraphy*, Ed. Jan Willem Van HENTEN-PIETER Willem Van Der Horst, Brill, Leiden, Newyork, Köln, s.183-222.
- MA, John V (1999). *Antiochos III and the Cities of Western Asia Minor*, Oxford, Oxford University Press, 1999.
- MACMULLEN, VR. (1980), " *Woman İn Public in the Roman Empire*", *Historia* 29, 208-218, 1980.
- N.YEE, Tet-Lim (2008). *Jews, Gentiles and Ethnic Reconciliation: Paul's Jewish Identity and Ephesians*. Cambridge University Press, 2008.
- NAGLE, D. Brendan, (2011). *The Household as the foundation of Aristotle's Polis*, Cambridge University Press, Cambridge, New York 2011.
- NİGDELİS, P. (1990). *Politeuma Kai Koinonia ton Poleon ton Kyklodon kata ten kai Autrotrike Epoche*, Thessaloniki, 1990.
- ROBİNSON, Eric, W (2011). *Democracy Beyond Athens: Popular Government in the Greek Clasical Age*, Cambridge University Press, U.K. 2011.
- SEG, *Supplementum Epigraphicum Graecum*, C. 1-11, Ed. Jacob E. Hondius, Leiden, 1923-1954. C. 12-25, Ed. Arthur G. Woodhead, Leiden, 1955-1971.
- SMALWOOD, Mary (2011) *The Jews under Roman Rule from Pompey to Diocletian. A Study in Political Relations (Studies in Judaism in Late Antiquity, 20)*, Leiden 1981, Cambridge University Press, New York.
- Trebilco Paul Raymond (?). *Studies on Jewish Community in Asia Minor*, Cambridge University Press, Cambridge.